

Arte Gótico.

1. Concepto e delimitación cronolóxica

O Gótico, a diferenza do Románico, non é un simple estilo artístico, senón o reflexo cultural dunha nova época. Abrangue o período comprendido **entre mediados do século XII e principios do XVI**, e representa o primeiro gran estilo plenamente europeo. A súa orixe sitúase na rexión da Île-de-France, en Francia, e desde alí espallouse polo resto do continente grazas a factores como a expansión das ordes monásticas, o renacemento urbano e o auxe das peregrinacións. O estilo evolucionou en varias fases: Gótico Inicial (séculos XII-XIII), Gótico Clásico (século XIII), Gótico Manierista ou Gótico Tardo (séculos XIV-XV) e o Gótico Flamíxero ou Gótico Internacional (século XV-XVI).

A súa principal característica é a **ruptura coas solucións do Románico**. Fronte á solidez, a horizontalidade e a escuridade dos templos románicos, o Gótico busca a **verticalidade**, a **luz** e a **diafanidade**. Ademais, o estilo gótico reflicte unha nova mentalidade, máis humanista e urbana, que se afasta da rudeza e a austeridade románica. A arte convértese nunha ferramenta para a expresión da fe, a devoción e a emoción.

2. Contexto histórico: sociedade, relixión e cultura

O xurdimento e desenvolvemento do Gótico están intimamente ligados á profunda transformación da sociedade europea. Durante o século XII prodúcese un **renacemento das cidades**, impulsado por un crecemento demográfico e económico. As cidades vólvense centros de poder político, económico e cultural, e a emerxente **burguesía urbana** e os gremios convértense en importantes mecenas artísticos.

A **relixión** tamén experimenta unha profunda evolución. A Igrexa mantén a súa posición central, pero adáptase a unha nova sensibilidade. O **culto á Virxe María**, como figura máis humana e próxima, adquire unha enorme relevancia. Multiplícase a construción de grandes catedrais, que se converten en símbolos de fe e de poder para as cidades. Xunto a estas, xorden novos edificios civís, como concellos, pazos e universidades, que dan testemuño do poder laico. O Gótico é, en definitiva, a arte dunha sociedade dinámica, en expansión e con unha nova visión do mundo.

3. Características xerais do estilo: a procura da luz e a verticalidade

O Gótico non é un estilo que se impoña de xeito arbitrario, senón que xorde como unha **solución a unha necesidade estética e técnica**. O seu obxectivo principal é transformar a densidade e escuridade do Románico en **esbeltez, luz e diafanidade**. Para iso, os mestres construtores desenvolveron unha serie de elementos revolucionarios que cambiaron a concepción da arquitectura.

- **A verticalidade e a diafanidade:** Se o Románico é a arte da horizontalidade e a pesadez, o Gótico é a da **ascensión**. A estrutura gótica dirixe a mirada do espectador cara a arriba, cara ao ceo. Esta sensación de elevación lógrase a través de solucións como:
 - **As naves altas:** As naves das catedrais góticas alcanzan alturas asombrosas, superando en moitos casos os 40 metros.

- **As torres e pináculos:** As torres das fachadas e os pináculos dos contrafortes e arbotantes acentúan a verticalidade.
- **A ausencia de muros macizos:** A liberación dos muros da súa función sustentante permite a apertura de grandes fiestras.
- **O arco apuntado ou oxival:** Este é o elemento fundamental do Gótico. A súa forma en punta non só achega **esvelteza**, senón que tamén permite que os empuxes laterais da bóveda sexan menores. Isto fai que as naves poidan ser máis altas e máis anchas, creando un espazo interior máis amplo e luminoso. Ademais, o arco apuntado permite crear fiestras de maior tamaño, que se encherán de vidreiras.
- **A bóveda de crucería (ou de ogivas):** É a solución construtiva máis innovadora do Gótico. A bóveda está formada por dous **arcos nervados que se cruzan diagonalmente** e distribúen o peso da cuberta cara a puntos concretos: os piares e os contrafortes. Esta solución permite:
 - **Liberar os muros da súa función de carga**, xa que o peso da cuberta se transmite polos nervios.
 - **Permitir a creación de fiestras de grandes dimensións**, xa que o muro xa non é necesario para sustentar a estrutura.
 - **Crear unha sensación de lixeireza e dinamismo**, xa que a estrutura se percibe como un esqueleto que sostén a cuberta.
- **Os arbotantes e contrafortes voantes:** A bóveda de crucería xera empuxes laterais que ameazan con derrubar a estrutura. Para contrarrestalos, os construtores góticos desenvolveron os **arbotantes**, uns arcos exteriores que transmiten o peso da bóveda aos contrafortes, situados fóra do edificio. Deste xeito, o muro xa non é necesario para soportar a carga, e a arquitectura do Gótico convértese nun **sistema de equilibrio de forzas** que foxe do románico.
- **A decoración sofisticada:** A decoración gótica tamén se transforma e adquire unha maior importancia. A escultura e a pintura intégranse na arquitectura, enchendo as portadas, os capiteis e os rosetóns con figuras narrativas e ornamentais. Os temas bíblicos e as vidas dos santos son recorrentes, pero tamén a flora e fauna locais e os seres fantásticos.

4. Principais manifestacións arquitectónicas

A arquitectura gótica atopa a súa máxima expresión na **catedral**, que se converte non só no centro da vida relixiosa, senón tamén no símbolo da riqueza e poder da cidade. A súa planta e estrutura evolucionan do Románico, incorporando novos elementos para lograr a verticalidade e a diafanidade características do estilo.

4.1. Planta e tipoloxía

As plantas das catedrais góticas manteñen o esquema da **planta de cruz latina**, pero cunha serie de innovacións que reflicten a nova dinámica urbana e relixiosa.

- **Naves:** O número de naves pode variar de tres a cinco, sendo a **central máis alta** para permitir a entrada de luz a través das fiestras do claristorio.

- **Transepto:** O transepto, que cruza a nave central, adoita ser máis ancho e pode ter a mesma altura que a nave principal, o que lle dá un aspecto máis monumental.
- **Deambulatorio e capelas radiais:** O **deambulatorio**, un espazo que rodea a ábsida, permite a circulación de peregrinos e visitantes sen interromper a celebración litúrxica. As **capelas radiais**, abertas ao deambulatorio, acollen altares menores e relicarios, respondendo á crecente devoción a santos e reliquias.
- **Ciborio ou lanterna:** No cruceiro da nave e do transepto, a miúdo levántase un **ciborio** ou unha **lanterna** que ilumina intensamente o corazón do templo.

4.2. Elementos construtivos

O sistema construtivo gótico baséase nun **esqueleto pétreo** que dirixe as cargas cara a puntos concretos, liberando os muros e permitindo a apertura de grandes vanos. Os seus elementos clave son:

- **O arco apuntado (ou oxival):** A súa forma en punta non só achega esvelteza, senón que, desde un punto de vista técnico, é máis eficiente que o arco de medio punto para soportar o peso da bóveda. O seu uso permite construír edificios máis altos e máis lixeiros.
- **A bóveda de crucería:** Esta é a solución construtiva máis característica do gótico. A bóveda está formada por dous **arcos nervados** que se cruzan diagonalmente e dirixen o peso da cuberta cara aos piares e contrafortes. A medida que o estilo avanza, a bóveda faise máis complexa, con nervios que se multiplican e se entrelazan creando deseños espectaculares.
- **Os arbotantes e contrafortes voantes:** Para contrarrestar o peso das altas bóvedas e a presión que exercen cara a fóra, o Gótico desenvolve os **arbotantes**, uns arcos exteriores que transmiten as cargas aos **contrafortes**, situados fóra do edificio. Este sistema de contrarresto permite elevar os muros e liberar o espazo interior, permitindo a apertura de grandes ventás e rosetóns.
- **Os piares fasciculados:** Os piares góticos xa non son simples columnas, senón que se compoñen de varios **feixes de columnas** (ou feixes de pilastras) que se elevan desde o chan ata as bóvedas, integrándose plenamente no conxunto.

4.3. Materiais

A sillería de pedra, perfectamente labrada, substitúe o aparello irregular do Románico. A mellora das técnicas de cantería e a precisión dos cortes permiten aos arquitectos e mestres de obra crear estruturas máis complexas e audaces. O **vidro coloreado** dos ventás e rosetóns convértese nun material construtivo e artístico de primeira orde, contribuíndo á atmosfera mística e cromática do interior. A cor, a transparencia e os efectos da luz son elementos esenciais para a espiritualidade do templo.

5. Escultura gótica

A escultura gótica supón un cambio radical con respecto á románica, xa que se afasta da súa rixidez e esquematismo para buscar o **realismo, a emoción e a narración**. A figura humana deixa de ser un simple elemento didáctico para converterse nunha representación máis natural e psicolóxica.

5.1. Características xerais

- **Naturalismo e humanización:** As figuras góticas adquiren volume, movemento e expresións faciais que reflicten sentimentos. O interese polos detalles anatómicos, as dobras da roupa e os xestos humanizan a representación de figuras relixiosas. As Virxes pasan a ser representadas como nais cariñosas e Cristo aparece con trazos máis humanos, transmitindo dor e sufrimento.
- **Integración na arquitectura:** A escultura segue vinculada á arquitectura, pero dun xeito máis orgánico. As figuras xa non están ríxidas e pegadas ás columnas, senón que se desprenden delas e adoptan posturas máis naturais. As portadas, os capiteis e os tímpanos están cheos de esculturas narrativas e ornamentais.
- **Función narrativa e didáctica:** A escultura gótica continúa tendo unha función didáctica, narrando historias bíblicas para un pobo maioritariamente iletrado. Con todo, a narración é máis fluída e expresiva, e a escultura convértese nunha "biblia de pedra" moito máis emocionante.
- **Temas:** Os temas relixiosos son os máis comúns. Destacan as representacións do Xuízo Final, a Virxe e o Neno, escenas da vida dos santos, e a Paixón de Cristo.

5.2. A escultura gótica en Galicia: O Pórtico da Gloria e a escultura funeraria

A escultura gótica galega ten dous focos principais de interese: o **Pórtico da Gloria** e a **escultura funeraria**.

- **O Pórtico da Gloria (Catedral de Santiago de Compostela):** Aínda que é unha obra de transición do Románico ao Gótico, o Pórtico da Gloria, obra do **Mestre Mateo**, marca o camiño para a escultura gótica en Galicia. As súas figuras, cheas de humanidade e emoción, coas súas expresións e xestos, xa non son simples representacións esquemáticas, senón seres con individualidade psicolóxica.
- **A escultura funeraria en Galicia:** A escultura funeraria galega é un dos mellores exemplos do Gótico rural. Destaca a igrexa de **Santa María a Nova en Noia**, que alberga unha impresionante colección de sepulcros de gremios e familias nobres. Un dos máis representativos é o **Sepulcro de Don Sancho Sánchez de Ulloa**, unha obra do século XV que reflicte a importancia social dos defuntos e a súa fe. A figura de Don Sancho é realista, cunha rica indumentaria e trazos individualizados.

6. Pintura gótica e artes suntuarias

A pintura gótica supón unha **emancipación da arquitectura**, abandonando gradualmente a súa función de decoración mural para adquirir a súa propia identidade sobre outros soportes. A súa evolución cara ao **naturalismo** e a **emoción** reflicte a mesma sensibilidade que a escultura do período.

6.1. Pintura mural, sobre táboa e manuscritos

- **Pintura mural:** Aínda que a grande ventá gótica reduce os muros e, con iso, a superficie para a pintura mural, esta non desaparece por completo. En zonas onde o gótico chega máis

tarde ou onde as influencias románicas persisten, atopamos exemplos de pintura mural con **cores planas, liñas ben definidas e un simbolismo relixioso**. Con todo, a grande revolución pictórica do Gótico está nos novos soportes.

- **Pintura sobre táboa (retablos):** A pintura sobre táboa, especialmente nos **retablos**, convértese no principal medio de expresión do gótico. Os retablos, situados nos altares, narran en diversas escenas a vida de Cristo, da Virxe ou dos santos. A pintura aquí evoluciona progresivamente, buscando:
 - **Naturalismo:** As figuras adquiren máis realismo, con facianas e corpos humanizados.
 - **Claroescuro e perspectiva intuitiva:** Os pintores comezan a experimentar coa luz e as sombras para dar volume e profundidade aos corpos e ao espazo.
 - **Narración:** As escenas son máis dinámicas, con fondos que ambientan as historias e detalles que achegan verosimilitude. A paleta de cores amplíase co uso do óleo, que permite tons máis ricos e matices máis suaves.
- **Pintura de manuscritos (miniaturas):** A decoración dos manuscritos litúrxicos e profanos alcanza un grao de sofisticación sen precedentes. As **miniaturas** góticas son ricas en detalles, con cores vivas, figuras delicadas e escenas moi elaboradas que reflicten a vida cotiá e a riqueza da corte.

6.2. Artes suntuarias e vidreiras

As artes suntuarias (ourivería, tapices e vidreiras) acaban o conxunto artístico do gótico, xa que non son só obras de arte, senón tamén obxectos con funcións litúrxicas e simbólicas.

- **Vidreiras:** As vidreiras son a manifestación artística máis característica do gótico. A través delas, a **luz coloreada** inunda o espazo interior, creando unha atmosfera mística e etérea. Os grandes rosetóns e vitrais contan historias bíblicas (a "biblia dos pobres") e educan ao pobo iletrado.
- **Ourivería:** A ourivería gótica, con pezas como **relicarios, cálices, coroas e báculos episcopais**, reflicte a riqueza da Igrexa e da nobreza. As pezas son de ouro, prata e esmalte, e a miúdo teñen unha decoración detallada e figurada que busca o naturalismo.
- **Tapices:** Os tapices, utilizados para decorar os grandes muros e para aclimatar as catedrais e castelos, tamén se converten en soportes para a narración. Os grandes tapices góticos contan historias mitolóxicas, relixiosas ou escenas de caza, con cores vivas e un deseño que se inspira nos manuscritos.

7. Iconografía e simbolismo

A iconografía gótica continúa a tradición cristiá, pero cunha sensibilidade renovada que reflicte o humanismo e a emotividade da época. A súa misión principal segue sendo a de instruír e emocionar ao fiel a través da narración visual.

- **Cristo: do xuíz ao sofredor:** O **Pantocrátor** románico, figura maxestática e xeralmente severa, transfórmase no Gótico nunha representación máis humana. O Cristo gótico adoita

ser a figura sofredora da Paixón, un home crucificado que comparte a dor e o sufrimento dos fieis.

- **A Virxe María: a nai amorosa:** A Virxe, que no Románico se representaba como trono do Neno, agora aparece humanizada e accesible. As súas representacións máis comúns son as de **Virxe e o Neno**, onde a Virxe sorrí e xoga co Neno, amosando unha tenra relación materna. Este cambio iconográfico reflicte a crecente devoción mariana e a busca dunha figura divina máis próxima.
- **Narracións bíblicas:** As portadas e vidreiras góticas son ricas en escenas narrativas. O **Xuízo Final** segue sendo un tema recorrente nos tímpanos, pero agora os anxos e santos aparecen con emocións máis expresivas e a representación do inferno é máis dramática e detallada. Outras escenas habituais son a **Adoración dos Reis Magos**, o **Último Xantar** ou os **Santos e os Apóstolos**.
- **Simbolismo da luz:** A luz converteuse no principal elemento simbólico do Gótico. A través das vidreiras de cores, a luz do sol transforma o interior da catedral nun espazo místico e transcendente. A luz, que a través dos vitrais se torna de mil cores, representa a **presenza divina** e a manifestación de Deus na Terra.
- **Gárgolas e monstros:** As **gárgolas**, esas figuras monstruosas que adornan as canles de desaugadoiro, teñen unha función simbólica e apotropaica. A súa presenza no exterior do edificio serve para escorrentar os malos espíritos e os pecados. Tamén son unha manifestación da riqueza imaxinativa da época.
- **Axeitas para a vida cotiá:** O Gótico tamén integra elementos da vida cotiá e da sociedade. En moitas catedrais atopamos figuras de **donantes**, de **reis** ou de membros de **gremios** que patrocinaron a construción. Tamén é común atopar figuras de animais, flora e fauna, que fan o seu debut no gótico, engadindo un toque de naturalismo ao conxunto.

8. Obras representativas: PAU CIUG 2026

Segundo a listaxe oficial da CIUG para as probas de PAU 2026, estas son as obras góticas seleccionadas para análise obrigatoria:

- **Catedral de León:** Representa o **gótico hispano por excelencia** pola súa enorme profusión de vitrais, que a converten nun espazo de luz e cor.
- **Catedral de Burgos:** Exemplo do **gótico castelán**, con influencias francesas, alemás e flamencas. A súa fachada e os seus pináculos e flécheas son un exemplo de gótico flamíxero.
- **Catedral de Sevilla:** A **maior catedral gótica do mundo**, construída sobre os restos da antiga mesquita. A súa monumentalidade e a súa fachada son unha síntese de arquitectura e escultura.
- **Catedral de Toledo:** Modelo de **gótico español**, destaca polo seu programa escultórico e o seu deambulatorio.

- **Pórtico da Gloria (Catedral de Santiago de Compostela):** Obra de transición entre o Románico e o Gótico. O realismo e a humanización das súas figuras son un exemplo do avance cara ao gótico.
- **Igrexa de Santa María a Nova (Noia, Galicia):** Exemplo de **gótico rural galego**. Destaca pola súa sinxeleza e a súa impresionante colección de sepulcros gremiais.
- **Sepulcro de Don Sancho Sánchez de Ulloa (Igrexa de Santa María a Nova):** Representa o **gótico funerario galego**, con rica iconografía e detallismo escultórico.

9. Valoración histórica e transición ao Renacemento

O Gótico non só marcou o esplendor da cultura urbana medieval, senón que tamén representou unha **revolución técnica, social e espiritual**. A súa busca de naturalismo na escultura e na pintura avanza cara ao **humanismo**, marcando o tránsito cara ao Renacemento. O Gótico é, en definitiva, o testemuño dunha época de confianza no ser humano e no seu intelecto, capaz de crear estruturas colosais e obras de arte cheas de emoción e beleza.